

عقرب گزیدگی ویژه مددجویان و خانواده ها

ارائه شده توسط:

اورژانس بیمارستان خاتم الانبیاء شهرستان بافت
فاطمه محمدی نژاد/کارشناس پرستاری

بیمارگرایی، عقرب گزیدگی یکی از خطرناک ترین و شایع ترین موارد مراجعه به اورژانس در مناطق گرم و خشک ایران به ویژه استان های جنوبی، شرقی و مرکزی است. آگاهی از علائم، اقدامات اولیه و پیشگیری می تواند نقش بسیار مؤثری در حفظ جان بیماران داشته باشد. لطفاً این راهنمای کامل را با دقت مطالعه فرمایید.

آشنایی با عقرب ها در ایران

در ایران بیش از ۵۰ گونه عقرب شناسایی شده که حدود ۱۰ گونه آن ها برای انسان خطرناک هستند.

• عقرب زرد *Hemiscorpius lepturus* خطرناک ترین نوع در ایران، زهر آن هموتوکسیک است و می تواند به بافت های بدن آسیب برساند.

• عقرب سیاه *Androctonus crassicauda*

زهر آن نورو توکسیک است و بر سیستم عصبی تأثیر می گذارد.
• عقرب های کوچک خانگی: معمولاً سمی نیستند اما گزش آن ها دردناک است و ممکن است در افراد حساس، واکنش شدید ایجاد کند

علائم عقرب گزیدگی

علائم بسته به نوع عقرب و شرایط جسمی بیمار متفاوت است. این علائم معمولاً در سه سطح خفیف، متوسط و شدید طبقه بندی میشوند

علائم موضعی (در محل گزیدگی): • درد سوزشی یا ضربانی • قرمزی و التهاب • تورم خفیف تا شدید • خارش یا بی حسی در اطراف محل گزیدگی

علائم عمومی (سیستمی): • تعریق شدید • تهوع و استفراغ • سرگیجه، بی قراری، اضطراب • تپش قلب یا افزایش فشار خون • لرز، تب و بی حالی

علائم شدید (در موارد خطرناک): • ضعف عضلانی • اختلال در تنفس • تشنج یا کاهش سطح هوشیاری • نارسایی کلیه یا کبودی و نکروز در محل گزیدگی

اقدامات فوری قبل از رسیدن به مرکز درمانی

۱. حفظ خونسردی بیمار: اضطراب باعث افزایش ضربان قلب و گسترش سریع تر زهر می شود.
۲. بی حرکت نگه داشتن عضو گزیده شده: حرکت زیاد باعث پخش سم در بدن می شود. عضو باید پایین تر از سطح قلب قرار گیرد.
۳. عدم استفاده از روش های سنتی: • بریدن یا مکیدن محل گزیدگی ممنوع است • استفاده از یخ یا کمپرس سرد توصیه نمی شود • استعمال خمیر، خاک، سیگار و ... بسیار خطرناک است
۴. آوردن بیمار به نزدیک ترین مرکز درمانی: ترجیحاً بیمار را با وسیله نقلیه و در حالت آرام به اورژانس منتقل کنید
۵. در صورت امکان، مشخصات عقرب (رنگ، اندازه، محل گزش) را به خاطر بسپارید. اما دنبال گرفتن عقرب نروید

اقدامات درمانی در بیمارستان

- بررسی علائم حیاتی و شدت گزیدگی
- تجویز سرم ضد عقرب (آنتی‌ونوم): فقط در صورت نیاز و با تشخیص پزشک
- کنترل درد با داروهای مسکن مناسب
- درمان‌های حمایتی: مانند تزریق سرم، پایش قلب، اکسیژن‌تراپی و درمان علائم سیستمیک
- مانیتورینگ مداوم: به‌ویژه در کودکان، سالمندان، بیماران قلبی یا کلیوی

مراقبت‌های پس از ترخیص

- استراحت کامل و اجتناب از فعالیت شدید تا چند روز
- مصرف منظم داروهای تجویز شده توسط پزشک (ضد درد، آنتی‌هیستامین، آنتی‌بیوتیک در صورت لزوم)
- مراقبت از محل گزیدگی: تمیز و خشک نگه داشتن، جلوگیری از خارش
- در صورت بروز هرگونه علائم جدید مانند تب، ورم شدید، قرمزی، ضعف یا تنگی نفس فوراً به بیمارستان مراجعه کنید

باورهای اشتباه رایج درباره عقرب‌گزیدگی

باور اشتباه ۱: اگر بالای محل نیش را ببندم، زهر پخش نمی‌شود و فرد نجات پیدا می‌کند.

واقعیت: این کار در ظاهر ممکن است پخش سم را کند کند، اما در عمل باعث تجمع زهر، افزایش فشار بافتی، تورم شدید و حتی مرگ بافت (نکروز) می‌شود. در نهایت ممکن است آسیب موضعی دائمی شود یا اندام نیاز به جراحی پیدا کند.

باور اشتباه ۲: اگر محل نیش را برش بزنیم یا با دهان زهر را بکشیم، زهر بیرون می‌آید. واقعیت: این روش‌ها منسوخ و بسیار خطرناک هستند. باعث عفونت‌های باکتریایی، خونریزی و گاهی ورود سم به دهان و حلق فرد نجات‌دهنده می‌شوند. بدن انسان به طور طبیعی سم را متابولیزه می‌کند و درمان اصلی در بیمارستان انجام می‌شود.

باور اشتباه ۳: اگر عقرب کوچک باشد، نیشش خطرناک نیست. واقعیت: برخی از خطرناک‌ترین عقرب‌ها در ایران از جمله عقرب زرداندازه کوچکی دارند اما زهر بسیار قوی دارند. رنگ و اندازه معیار مناسبی برای تشخیص خطر نیست.

باور اشتباه ۴: زدن خاک یا گیاهان دارویی روی زخم نیش باعث بیرون کشیدن زهر می‌شود. واقعیت: نه‌تنها هیچ سمی را خارج نمی‌کند، بلکه محل زخم را آلوده کرده و موجب عفونت باکتریایی یا تاخیر در درمان مؤثر می‌شود.

باور اشتباه ۵: استفاده از یخ یا گرم کردن محل گزیدگی باعث غیرفعال شدن زهر می‌شود. واقعیت: زهر عقرب با یخ یا حرارت غیرفعال نمی‌شود. استفاده از یخ می‌تواند جریان خون را مختل

کرده و آسیب موضعی را تشدید کند؛ حرارت هم ممکن است باعث سوختگی ثانویه شود

باور اشتباه ۶: اگر درد نداشته باشم، یعنی سم وارد بدن نشده. واقعیت: برخی از زهرها اثرات عصبی یا قلبی دارند و ممکن است بدون درد شدید اولیه، به علائم عمومی خطرناک مثل تهوع، تنگی نفس یا افت فشار خون منجر شوند.

باور اشتباه ۷: اگر زودتر به بیمارستان نرسم، حتماً می‌میرم. واقعیت: در بیشتر موارد، عقرب‌گزیدگی در صورت دریافت مراقبت مناسب و به‌موقع کشنده نیست. حتی تأخیر کوتاه در رسیدن، اگر اقدامات اولیه مثل بی‌حرکت نگه داشتن عضو و نوشیدن آب کافی انجام شود، می‌تواند مؤثر باشد.

باور اشتباه ۸: هر کسی که نیش بخورد باید آنتی‌ونوم تزریق کند. واقعیت: آنتی‌ونوم فقط در صورت وجود علائم سیستمیک (تأثیر روی قلب، تنفس، یا دستگاه عصبی) تزریق می‌شود. در موارد خفیف، تنها درمان حمایتی کافی است و آنتی‌ونوم بی‌مورد می‌تواند واکنش‌های آلرژیک بدهد

منابع

1. UpToDate. Scorpion envenomation: Clinical manifestations and management. Last updated 2024. Available at: www.uptodate.com
2. World Health Organization (WHO). Guidelines for the management of scorpion stings. Geneva: WHO Press;2018
3. مرکز ملی تحقیقات سم‌شناسی. راهنمای بالینی برخورد با عقرب‌گزیدگی در ایران. ۱۴۰۰.
4. Tintinalli JE, Stapeczynski JS, Ma OJ, et al. Tintinalli's Emergency Medicine: A Comprehensive Study Guide. 9th ed. McGraw-Hill Education; 2020. Chapter: Bites and Stings. 5. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Scorpion stings: Prevention and first aid. Reviewed 2023. Available at: www.cdc.gov